

Afscheid van Mama Africa

Miriam Makeba

Profiel

Miriam Makeba is begonnen met een wereldwijde afscheidstournee, waarin ze ook Nederland zal aandoen. De zangeres, veelvuldig bewierookt, kreeg de eretitel Mama Africa. Maar haar ex-man Hugh Masekela beschimpt haar. Is haar enorme reputatie terecht? Tekst: Gwen Ansell

Hoe moet je een icoon beoordelen? In de Zuid-Afrikaanse jazz heb je drie iconen: trompettist Hugh Masekela, pianist Abdullah Ibrahim en zangeres Miriam Makeba – en wee de criticus hier in Zuid-Afrika die het waagt ook maar het geringste vragen te plaatsen bij een van hen. Zo was het in elk geval totdat Masekela het lef had om in zijn autobiografie *Still Grazin'* open kaart speelde over zijn verslaving en alle verkeerde beoordelingen en misdragingen waartoe die heeft geleid. Je zou denken, dat dit voor de stroopsmeeders in de media een aansporing zou zijn zich te verontschuldigen voor alle keren dat zij hem leugenachtig lof hebben toegezwaaid voor tweederangs optredens. Nee, dat soort kritisch zelfonderzoek blijft uit, maar door *Still Grazin'* schilferde wel de eerste verf van de iconen af. Een van de eerste mikpunten was Miriam Makeba. Masekela richtte met volle kracht zijn gekrenkte mannelijke trots op zijn voormalige echtgenote, door verbitterd alle mannen op te sommen van wie zij volgens hem geslapen heeft.

Wij weten allemaal een goed schandaal wel weten te waarderen – maar eerlijk gezegd is dit irrelevant voor de hernieuwde beoordeling waar Makeba aan toe is. Wat nodig

is, is een eerlijke blik op wat er aan inhoud schuilgaat achter het betoverende imago van de zangeres – tegenwoordig min of meer ex-zangeres, maar net als bij Mandela is er altijd wel een goede zaak waarvoor zij weer het podium beklimt. Aan dat imago zitten twee kanten: haar grootheid als zangeres en haar politieke moed. Laten we beginnen met de politiek.

Makeba verliet Zuid-Afrika in 1959 niet als politiek vluchteling. Ze ging naar het filmfestival van Venetië, op zoek naar sterrenstatus na haar optreden in Lionel Rogosin's film *Come Back, Africa*. Zij wist een contract te bemachtigen voor de jazzclub Village Vanguard in New York, en daar ontwikkelde zich een repertoire waartoe ook strijdliederen behoorden. Ze had dergelijke muziek, zoals Todd Matshikiza's *Ityala Lamadoda* ('Wat hebben deze mannen verkeerd gedaan?'), al eerder gezongen en ze had in 1956 zelfs opgetreden bij de ondertekening van het Freedom Charter van het ANC in Kliptown. In haar autobiografie geeft ze echter toe: "Ik was jong, het was opwindend, en wat er aan de hand was begreep ik niet echt." De Zuid-Afrikaanse autoriteiten hebben een vluchteling van haar gemaakt. Toen zij in 1960 probeerde terug te komen voor haar moeders begrafenis, trokken

die haar paspoort in.

Dat, en haar betrokkenheid in de Verenigde Staten bij de burgerrechtenbeweging samen met Harry Belafonte, vormde het keerpunt: "Ik was actief in de Amerikaanse beweging en dacht: hé, maar hoe zit het met de mensen thuis?" De strijdliederen werden steeds belangrijker in haar repertoire en zij betrok iedereen die zij ontmoette en met wie zij had opgetreden daarbij. Marlon Brando vertelde haar: "Als iemand iets zegt over jouw land, word je net een leeuw." In 1963 sprak zij de Speciale Commissie voor Dekolonisatie van de VN toe over de apartheid. "Ik was bang, maar ik dacht aan Nina Simone, die elke keer dat zij *Mississippi Goddam* zong sprak voor haar volk. Dat gaf mij moed."

Subversieve elementen _ Vanaf dat moment liep politiek activisme als een rode draad door de carrière van Makeba. "Ik denk dat er niemand in Afrika is die meer heeft gedaan om de wereld wakker te schudden. Miriam is hopeloos verliefd op dit land", aldus Masekela. Maar zij ondersteunde ook de strijd van de Afro-Amerikanen. In 1968 scheidde ze van Masekela en trouwde met Stokely Carmichael, de leider van Black Power, en zo kwam zij met hem op de FBI-lijst van subversieve elementen te staan. Platenmaatschappijen namen de telefoon niet meer op en vlak voordat hij zou worden gearresteerd wegens 'opruiming', vluchtte het paar naar Guinee. Makeba's politieke reputatie is dus geen onzin. Vanuit Guinee kon zij binnen de Beweging van Niet-Gebonden Landen met de nieuwe lei-

De kinderlijke refreinen
zouden ondraaglijk zijn zonder
haar performance

Foto: Baileys African History Archive/africanpictures.net

ders van de onafhankelijke Afrikaanse staten spreken over het beëindigen van de apartheid, en zij liet daartoe geen kans onbenut. Dat zij daarbij een minder open, of minder kritisch, oog had voor de dictatuur in die Afrikaanse staten zelf, daarin stond zij niet alleen. En haar muziek dan? Zelfs binnen Zuid-Afrika, voor haar vertrek, was Makeba's stijl opgeval- len tussen de bijna overdosis aan getalen- teerde zangeressen. Een pionier was ze niet. Dat waren Dolly Rathebe als solozangeres en Thandi Klaasen met de Quad Sisters. Zij was ook niet de meest productieve of meest uit- gesproken componiste; dat was beslist Dor- othy Masuka. Maar het ging om de combinatie. In Makeba kwam een moderne, professionele zangstijl samen met traditioneel, neo-traditi- oneel en geïmporteerd materiaal; dat vormde in de ogen van het mannelijke publiek een

uiterst aantrekkelijk geheel. Op het moment dat zij in *Come Back, Africa* in de shebeen staat te zingen, zijn de luisteraars niet aan het acteren, maar zijn zij echt verrukt. Makeba bezat stijl, dat was het. Dankzij haar verblijf in Amerika nam haar raffinement toe en kreeg zij veel beter door hoe de business werkte – hoewel haar zingen soms minder interessant was. Haar jazzy swing, maar ook het minder gladde geluid van het traditionele zingen, liet zij vaak maar achterwege als zij zich aanpaste aan de zoetgevooisde keel van Bela- fonte. In Guinee pakte zij dat allemaal weer op.

Echte emotie _ Voor een muziekjourna- list is het nogal onwettelijk om op de vraag naar iemands voorbeelden telkens weer de- zelfde naam te horen te krijgen. Maar de lijst van zangeressen die zeggen ten diepste door

Makeba te zijn beïnvloed, omspannt het hele continent: Angeliqve Kidjo, Oumou Sangare, Tshala Mwana, Sally Nyolo en de complete achtergrondkoortjes van zowel Manu Dibangu als Femi Kuti, om een paar te noemen. In haar latere jaren, weer thuis, was haar ma- teriaalkeuze zelden even interessant als toen zij nog in ballingschap leefde. De kinderlijke refreinen en goedkope coupletten waarop ze zo dol is, zouden ondraaglijk zijn zonder haar performance – want als Makeba optreedt, wordt zelfs de afschrikwekkendste sentimen- taliteit echte emotie. Zij heeft bovendien nog steeds een uitstekend oor voor een echt goede componist, zoals de Congolees Lokua Kanza, van wie zij materiaal heeft gebruikt op *Homeland*.

Maar er is nog een reden, naast mooi zingen, waarom de stem van Makeba zoveel van haar zusters, zangeressen en anderen, weet te bereiken: haar trotse zelfbewuste houding als vrouw. Toen haar eerste man, een politiemann, haar begon te slaan, zwoer zij: “Nooit zal ik le- ven met een man die mij slaat, want van één klap komen er meer, en wie begint met slaan eindigt met schoppen en vervolgens schiet hij mij dood. *Voetsak!* [Opgelazerd!]” Van toen af aan wees zij alle pogingen van mannelijke zijde om haar – persoonlijk en professioneel – te bezitten van de hand.

Sinds haar terugkeer in Zuid-Afrika zet zij zich in voor vrouwenzaken, zoals een op- vangtehuis voor dakloze meisjes. Toen zij een jaar geleden haar autobiografie uitbracht, gebruikte zij haar hele speech om vrouwen op de gevaren van baarmoederhalskanker te wijzen; zij had deze ziekte zelf in 1963. Bij Makeba geen bittere klacht over promiscue partners, alleen een waardig, droog terzijde: “Wij wisten toentertijd niets van die gezond- heidskwesties. Misschien had ik wel teveel partners. Misschien had hij dat wel...”